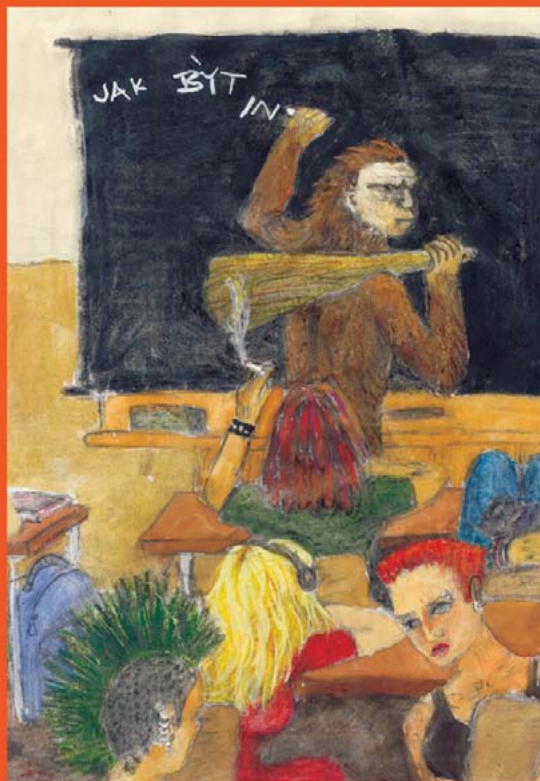

Miloš Hoznauer

Cesta do hlubin kantorovy duše

DOKOŘÁN

© Miloš Hoznauer, 2004, 2011

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována
a rozšiřována jakýmkoli způsobem
bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Vydalo nakladatelství Dokořán, s. r. o.,
Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz
v roce 2011 jako svou 393. publikaci (9. elektronickou).

Vydání druhé, v elektronické podobě první.

Odpovědný redaktor Marek Pečenka

Redakce Kateřina Štěpančíková

Obálka Vojtěch Pinc

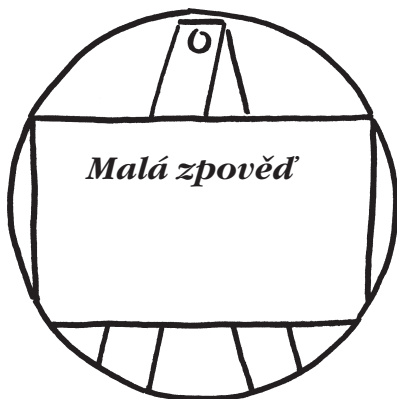
Grafická úprava a sazba tištěné verze Miloš Jirsa

Konverze do elektronické podoby David Greguš

ISBN 978-80-7363-332-5

Obsah

	Malá zpověď
	Žák Jaroslav stále učitelem
	Študáci a kantoři aneb Schola ludus
	Študentky a kantoři
	Rodiče a kantoři
	Radost až do rána
	Mé pedagogické poklesky
	Radostná setkání
	Trapasy výchovné a poučné
	Boje o kovboje (a Vinnetoua)
	Jak poznáváme skutečný život
	(Oprava příběhu z čítanky)
	Dvakrát dospělí?
Jak jsem vedl kroužek mladých mystifikátorů	
	Brigádním generálem
	Na túře po literatuře
	Nenormální normalizace
	Konec spisovatelů v Čechách
	Břídil Maupassant
	Vstanou noví buditelé?
	Báječný úděl pod psa
	Pohled z druhé strany
	O autorovi

Kam až staré listiny a paměť nejstarších svědků sahá, žádný z mých předků neučil. A to byl otec ze šestnácti dětí a matka z dvanácti. Těch bratranců a sestřenic! O škole mi rodiče doma příliš nevyprávěli, neměli mnoho vzpomínek: maminka vychodila vesnickou jednotřídku a otec skončil docházku v první měšťance.

Vše nasvědčovalo tomu, že ani já nebudu výjimkou. Škola mi k srdci nepřiřostla, dobrovolné absence překračovaly únosnou míru, po každém vysvědčení se mi zhoršily životní podmínky. Situace se změnila až na maturitním večírku. Nejisté nohy mě donesly k třídnímu profesorovi, abych si i s ním přitůkl. „Co vy budete dělat po maturitě, to bych opravdu rád věděl,“ zeptal se řečnický a z jeho hlasu i zraku čísel despekt. Několik promile v mé krvi proneslo: „Stanu se vaším kolegou na našem gymnáziu, pane profesore.“ Nejbližší okolí se srdečně zasmálo.

Druhý den jsem si nemohl na leccos vzpomenout. Na citovanou větu bohužel ano, takže děj může pokračovat. Po prázdninách v roce 1948 jsem dělal přijímací zkoušky na Filozofickou fakultu. Komise pod tlakem společenských událostí usoudila, že můj dělnický původ je tím nejdůležitějším předpokladem pro úspěšné studium, a neodradilo ji od toho ani nevyhovující maturitní vysvědčení. První ročník jsem ještě v rámci třídního boje opakoval, ale pak už bylo vše v pořádku. Na konci studia jsem si podal žádost, abych povinnou měsíční pedagogickou praxi

vykonával na nymburském gymnáziu. To mi jako dvojnásobnému úderníkovi stavby mládeže povolili. Při první návštěvě na místě jsem zjistil, že ředitel byl vyhozen a řada profesorů přeložena – i náš třídní. Můj comeback ztratil půvab. Požádal jsem děkanát o prominutí praxe a jako pracovníku Domu pionýrů mi bylo vyhověno.

Mou první štací bylo v roce 1953 bývalé Anglické gymnázium na Vinohradech, později Střední všeobecně vzdělávací škola Wilhelma Piecka. Tam jsem měl kádrově posílit pedagogický sbor. A také referovat zástupkyni ředitele, o čem se mluví ve sborníku. Učil jsem tam jen krátce ruštinu, neboť jsem odešel vykonávat dvouletou vojenskou prezenční službu. Zde došlo k jedné velké životní změně. Podle vyjádření politruků jsem se stal renegátem, zradil jsem dělnickou třídu. Nestal jsem se jako dělnický synek oporou velitelů, údajně jsem zesměšňoval politické školení mužstva a sabotoval ideovou výzdobu objektu. Při individuálních nočních poplaších s plnou polní (tříkrát za noc) a při dlouhotrvajícím vylézání s plnou polní na nákladní auto a opětném rychlém seskakování jsem třídní vědomí ztratil docela.

Z vojny jsem odcházel s hodností vojína a s posudkem, ve kterém jsem měl například uvedeno podněcování ke vzpouře. Z někdejší kádrové posily se stal nebezpečný živel. Do školy jsem nastoupil v roce 1955 a poprvé začal učit češtinu. Mladí učitelé si už asi neumí představit školu 50. let a výuku předmětů, jakým byla například čeština či dějepis. Celoroční plány, přípravy na každou hodinu, červeně podtrhávané výchovné cíle. Kontroly, zda se učí přesně podle osnov, zda počet hodin odpovídá zápisům v třídní knize a v sešitech žáků. Nesmyslné metodické pokyny, články o úkolech literární výchovy při výchově mladých lidí k vlastenectví, proletářskému internacionalismu, ateismu a tak dále. Styděl jsem se za své povolání (tohoto pocitu jsem se vlastně nikdy nezbavil) a tajil ho. Když na ně ve společnosti cizích lidí přišla řeč, prohlašoval jsem, že pracuji jako úkolář, či že jsem zaměstnán v nápravném zařízení, což zase tak daleko od pravdy nebylo. Byl jsem často překládán (za prvních sedm let čtyřikrát). K probírané literatuře, respektive k pokynům

v metodických statích jsem měl destruktivní vztah, který šel až do krajnosti. „Řekněte mi, proč došlo k tragickému konci Maryčky Magdonové?“ ptal jsem se při zkoušení. Odpovědi: „Nemohla nasytit všechny sirotky, otec alkoholik, nechtěla se nechat znásilnit, kruté sociální podmínky na Ostravsku,“ mě neuspokojily. „Kdybyste četli pozorně tuto sociální baladu, zjistili byste, že smrt nastala utopením,“ poučoval jsem žáky. Jindy jsem chtěl vědět nějaké negativní vlastnosti babičky z *Babičky* a divil jsem se, že si jich nevšimli, když jich je tolik. Žáci se málokdy dokázali přizpůsobit a mně jich bylo trochu líto.

Je zajímavé, že mě ze školních služeb nepropustili, jen jsem byl překládán. Na té čtvrté škole jsem už byl téměř rozhodnut s povoláním učitele skončit. Ale zvykl jsem si na prázdniny, volná odpoledne, a zvláště mimoškolní akce mi velmi vyhovovaly. Chmelové a bramborové brigády, lyžařské a jiné sportovní kurzy, sportovní utkání, nejrůznější zájezdy a tak dále. A také už končila 50. léta a následující desetiletí už přineslo něco úplně jiného. Ale nepředbíhejme. Nejdříve došlo k události, která velmi poznamenala můj kantorský život. Na začátku 60. let se ve školství staly hitem „nové formy práce ve vyučování“. Po školách chodily inspekční kruhy a pídily se po těchto nových formách. Když dorazily na SVVŠ v Praze 5, kde jsem učil, byl jsem pověřen ředitelkou školy, abych nové formy předvedl v hodině literární výchovy. Moje protesty nepomohly, a tak jsem pár nových forem vymyslel v domnění, že už ředitelku přejde chuť mě podobnými úkoly pověřovat. Zde jsou: několik žáků bylo voláno k tabuli a na stupínku představovali literární postavy z povinné četby, například Nikolu Šuhaje či Annu proletářku. A z lavic zněly dotazy – proč se Nikola stal zbojníkem, jak se Anně líbilo na první schůzi a další pitomé otázky. Ještě trapnější formou snad bylo, když u tabule stáli Neruda, Čapek a Fučík, kteří postupně odpovídali na stejné otázky, například s čím nebyli spokojeni ve své době. Čapek třeba říkal, že se mu mnoho věcí nelíbilo, ale zavíral před nimi oči na své zahrádce. Když si na to vzpomenu... Jenže inspekci se to líbilo (!) a já měl o těchto nových formách referovat v odborném časopise. Soudružka ředitelka si to už ohlíдалa, a tak

v časopise *Český jazyk a literatura* vyšel můj článek O některých formách práce v hodinách literatury.

Na papíře to působilo ještě trapněji a nebylo divu, že se ozval tehdy renomovaný brněnský časopis *Host do domu* a tyto „nové“ formy práce patřičně zesměšnil v článku Nikola Šuhaj u tabule: „Navrhovaná forma je prostě nesmyslná: místo zajímavé hodiny – kabaret, místo správného historického myšlení vnucuje se žákům antihistorické duchaření, záhrobní sebekritika Karla Čapka. Nevkusná komedie s Nerudou, Čapkem a Fučíkem.“ (Redakci *Hosta do domu* jsem poslal dopis, že s nimi plně souhlasím.) Ale jakési nevyřízené účty s brněnským časopisem měl pražský literární měsíčník *Plamen*, který se mě plamenně zastal: „Jak to, že ti, kteří opravdu formují svou osobnost, ocitají se v tisku jako předmět jízlivého posměšku?“ Udělali ze mne odvážného novátora, raziče neprošlapaných cest a hledače živého pramenu na metodické poušti. To byla veliká reklama: do školy za mnou přišli z redakce *Literárních novin* a o něco později otiskli mou velkou reportáž o socialistické škole Študáci a kantoři aneb Schola ludus, kterou jsem chtěl trochu napravit dojem z těch nových forem. A tomu zase udělal reklamu na celostátní konferenci o školství a kultuře tehdejší ministr školství Čestmír Císař: „Autor nevybíravě generalizuje a namlouvá čtenáři, že škola je vlastně zařízením na ubíjení mládeže.“ A připojil se k němu vedoucí tajemník ÚV KSČ Vladimír Koucký: „Je to urážlivý obraz profilu našeho učitele a výstavní zobrazení celé naší školy jakožto odpudivého panoptika hrůz.“ Tehdy se mne ve svém vysílání zastala Svobodná Evropa, což nebylo nejlepší doporučení. Zaslíbení se domnívali, že brzy si budu hledat jiné zaměstnání. Ale nestalo se tak, naopak. Bylo to jak v pohádce či v americkém filmu. Stal jsem se žádaným autorem pro téma škola, výchova a problémy mladé generace. Moje články se objevovaly v řadě časopisů, podle mých reportáží se točily filmy *Zvědavé kamery*. Byl jsem kooptován do Rady ČST, na vysílání pro mládež. Stal jsem se fakultním učitelem a na Filozofické fakultě vedl metodické semináře. Od Litfondu jsem několikrát získal placenou tvůrčí dovolenou a posléze i stipendium pro napsání knihy

o současné škole (jež se měla jmenovat *Laterna pedakomika*). Pracoval jsem ve skupině profesora Vodičky v Komisi pro novou koncepci literární výchovy. Na ministerstvu školství bylo ustaveno oddělení nových forem práce a já mu měl šéfovat. Nikola Šuhaj u tabule určil podstatnou náplň mého života. Bylo těžké všechno stihnout. Ale přispěchali Nezvalovi bohatýři z dávných kronik a já začal mít jiné starosti.

Propustili mě z fakulty, zakázali publikovat, byl jsem přeložen na jiný pražský obvod. Tam jsem se stal nepohodlnou osobou, a tak byla ustavena tzv. stranická trojka, která měla jediný cíl: rozvázat se mnou pracovní poměr. Než k tomu došlo, trojka se během jednoho týdne rozpadla. První soudruh se utopil ve vaně, druhý nezvládl první infarkt a třetí byl zatčen pro hospodářské delikty. Tyto příhody vzbudily dojem, že mám někde velmi vlivné známosti, a od té doby jsem měl pokoj. Za čas ke mně začali docházet na hospitace studenti z Pedagogické a Filozofické fakulty. Když se Ludvík Vaculík dověděl, že ve třídě občas čteme zapovězené autory, poslal mi s věnováním jednu ze svých pronásledovaných knížek (vyšla v Kolíně nad Rýnem) „jako učební pomůcku“.

Škola mi tedy zůstala, byť v normalizační podobě. Přiblížila se opět ke středověku. Z osnov, učebnic a knihoven zmizeli spisovatelé zvukných jmen, minulí i současní. O Durychovi, Demlovi, Klímovi, Kunderovi, Škvoreckém, Vaculíkovi a spoustě dalších se studenti neměli dovědět nic.

Předtím jsem se v časopisech často vyjadřoval o stavu literární výchovy a podroboval situaci v ní zdrcující kritice. Psal jsem o tom, jak netradičně zkoušet, jak aktivizovat studenty, jak tradiční výklad nahradit něčím mnohem efektivnějším. Po mnoha letech se musím přiznat k tomu, že od jisté doby jsem dával přednost právě výkladu.

V 60. letech jsem míval na svých hodinách mnoho návštěvníků, někdy jsem musel kvůli nim propustit i část třídy. A to mě přirozeně vedlo k určitému exhibicionismu. Vždy jsem chtěl předvést něco, co tady ještě nebylo, a to mi vlastně už zůstalo. Třída se pro mne stala divadlem. Vstoupil jsem do ní, opona se

rozhrnula a představení mohlo začít. Většinou bylo nabitó, jen sem tam nějaké sedadlo prázdné, a já chtěl, aby diváci byli spokojeni, když už přišli. A trochu se stydím uvést, že někdy mě ze třídy vyprovázel spontánní potlesk jako na opravdovém divadle.

Na svou částečnou obranu bych řekl, že na tato představení literární výchovy jsem se důkladně připravoval, že při nich šlo o jakýsi heuristický výklad, který měl vést k objevu nového poznatku. Chtěl jsem narušovat i zaběhané legendy. Proto jsem si prostudoval celé dílo autora, abych mohl přijít s něčím, co ještě nebylo známé, nebo to známé ukázat v jiném světle. *Literární noviny* to pak otiskovaly pod titulkem *Z nových pohledů na literaturu*. Šlo většinou o satiru, ale studentům nevadilo, že Švan-
da dudák byl vyzvednut za to, že jako umělec nechtěl svůj talent utloukat hrou po tuzemských hospodách a že zamířil do ciziny. A že Vocilka je první manažer v klasické literatuře...

Jestliže jsem se v 70. a 80. letech přihlásil k výkladu, k této starobylé formě práce s literaturou, musím ještě dodat, že můj výklad nebyl monologem, zapojovali se do něho i studenti. Konaly se i různé výstupy před scénou podle reakcí posluchačů na různé otázky a problémy.

Tento způsob výuky znamenal mnoho i pro mne. Důkladné seznámení s dílem autora způsobilo, že jsem se zamiloval do Hálkova *Poldíka rumaře*, Nerudových *Prostých motivů*, Šlejharových povídek atd. Těšil jsem se na představení s S. K. Neumanem, jak ukážu ve správném světle podařenou rodinku v Čapkově *Matce* a vyložím po svém Franze Kafku. Bral jsem do ruky knihy, které jsem už kdysi četl, měl na ně utvořený názor, ale najednou o dvacet, třicet, čtyřicet let později mě překvapovalo, co jsem v nich zase našel jiného. Oblíbil jsem si i své povolání – které jiné dává člověku takové možnosti? Na některé hodiny jsem se těšil jak na filmovou premiéru. Jak budu při probírání Nerudových fejetonů číst i fejetony Čapkovy a Vaculíkovy a spolu s posluchači upozorňovat na přednosti a osobitost jednotlivých autorů, jak dám vedle sebe texty z Fučíkových reportáží a texty Solženicynovy, kapitolu o alkoholismu ruských mužiků z Havlíčkových *Obrazů z Rusi* a velkolepou scénu ze Škvoreckého

(Příběh inženýra lidských duší, Sléduj mužikóv). A to už jsem se dostal do doby po převratu, do 90. let.

Přese mne se valily ty nejefektivnější formy práce, například týmová spolupráce: na Prvním obnoveném soukromém gymnáziu se při češtině míhali ve třídě dva pedagogové, přeli se a doplňovali, na slovo vzatí experti uváděli ty nejdůmyslnější interpretace textů. Já seděl za katedrou, nikde žádný magnetofon, promítačka, video, jen haldy knih s nějakým poselstvím. Asi jako v obrození...

A když už je řeč o obrození, měl bych mluvit také o jazyce. Ale to učiním až o pár kapitol dále.

Malá zpověď skončila. Nazval jsem ji malou, i když se týkala tolika let. Velká by musela obsahovat mnohem více hříchů...

Ve druhé polovině 60. let byla už společenská situace tak příznivá, že si *Literární noviny* mohly dovolit otisknout můj článek k nedožitém narozeninám Jaroslava Žáka. A v roce 1968 časopis *Impuls* mou recenzi k 19. vydání *Študáků a kantorů* (v nákladu 70 000 výtisků).

Článek v *Literárních novinách* z roku 1966 měl titulek Škola nám jaksí ztuhla, podtitulek A Jaroslav Žák chybí. Text vyhlížel takto:

Existují autoři, které po letech znovu „objevujeme“ a kterým pak splácíme „velký dluh“. Jsou jiní, kteří ve své době zářili jako meteor a jako meteor zase zanikli. Zdánlivě to je případ středoškolského profesora Jaroslava Žáka, autora velmi úspěšných knih, i zfilmovaných, autora dnes nevydávaného, ale nikoliv zapomenutého. (V těchto dnech by se dožil šedesáti let.) Poslední kniha, která mu přece jen vyšla těsně před smrtí, byla Bohatýrská trilogie, napsaná spolu s V. Radou.

Je možné, že kdo neměl vztah k Žákovi, už si ho nevytěsňuje – mnoho lidí má mnohem raději opravdové detektivky a kovybojky než parodie na ně. V Žákově tvorbě je však oblast, pro kterou nemůže na něho nikdy zapomenout generace kolem čtyřicítky. Autor se stal pro tuto generaci určitým pojmem. Při vzpomínce na jeho knihy mají čtenáři takový vděčný pocit za to, s jakou chutí je kdysi četli. Patří k jejich mládí zrovna tak

jako třeba Šrámek. Šrámek = Stříbrný vítr, Žák = Študáci a kantori.

Nebylo středoškoláka, který by neznal tuto knihu, o níž se později často prohlašovalo, že je to hanebný paskvil, urážlivý obraz školy, neodpovědné zlehčování školního vzdělání (byť šlo o satiru) a autor že už dávno nemá co říci mladým lidem vzdělávaným v socialistické škole. Ano, stačí přirovnání: dnes nevidí žák v učiteli protivníka, nýbrž nejbližšího přítele, rádce, pomocníka. Dnešní profesori vědí, že hlavní cíl je žáky naučit, nikoli nachytat při nevědomostech. Žáci se už nesnaží obelhat své učitele, neboť nežijí ve stavu trvalé úzkosti, že se něco zapomněli naučit. Neexistují protekční děcka. Ředitelé nesledují své podřízené s hodinkami v ruce, nýbrž navozují ve škole tu nejsrdečnější atmosféru. Už se na školách neustále nevyplňuje a nedoplňuje, aby se naplnilo, co předepsáno jest. Zachmuření třídní už o přestávkách nepřijímají stížnosti na zpustlost svých tříd. Dobrovolná kázeň je rozvinuta na nejvyšší možnou úroveň. Poezie se klopotně nerozbírá, filologové už nepasou po ypsilonových chybách. Školy se už neděsí návštěv inspektorů; je to pro ně pedagogický svátek. Rodiče neuzívají hrozeb a úskoků, ale srdečně s pedagogy spolupracují. Škola netrvá od osmi do jedné – žákům byl umožněn delší pobyt. Neexistují hovorny – rodiče mají možnost konzultovat s pedagogy přímo na chodbách. Ani Žákova otrěsná vize o tom, jak v budoucnu svižný pan ředitel bude předsedat konferenci samých žen, se nesplnila – předsedá většinou žena. Z toho všeho je vidět, jak neaktuální je tato kniha.

Ve Študácích a kantorech se autor vysmíval pedagogům, zasměšňoval je a znevažoval jejich poslání. A měl s tím velký úspěch (za necelé dva roky šest vydání). Trpěla tím autorita pedagogů? Je zvláštní, že právě generace, která tak nadšeně přijala tuto knihu, na mnoho svých profesorů dodnes vděčně vzpomíná. Dnes jsou pokusy autoritu učitele chránit zákonem, alespoň pokud jde o jeho negativní obraz v literatuře či publicistice. Prozatímni výsledky nejsou radostné. Problém je v něčem jiném. Snad v tom, že mladí lidé chtějí vidět ve svých učitelích především lidi. Jaroslav Žák, samozřejmě v nadsázce,

ukazoval vady a nectnosti vychovatelů, a tak je vlastně studentům přibližoval, neboť chybovat je lidské.

Dnes se hovoří spíš jen o nesmírně důležitém poslání pedagogů. A v umění většinou vystupují buď jako mučedníci, nebo bezcharakterní slaboši. Tím se ovšem vzdalují normálním smrtelníkům. Pokud by šlo o schematický obraz v literatuře, nic by se nestalo, horší je to se schematickým vystupováním v životě – možnost působení na okolí je pak menší. Myslím, že by studenti s nadšením uvítali zprávu, že jejich profesorka jezdí na tramp a jejich profesor nedávno vybilil hospodu. Mohli by zvolat: Ejhle, člověk! (Svou autoritu by tím určitě profesori neztratili.)

Vždyť o čem podává svědectví stále přitažlivé představení Študáků a kantorů v Divadle SKN a úspěch staříckého filmu Cesta do hlubin studákovy duše (místy dost naivního)? Svědčí především o přítomnosti určité tradice a touze vidět školu v jiném světle, neoficiálním.

Zkuste vydat dnes knihy s názvem Maturita na krku, Škola v nedbalkách či Vzpoura III. B. Půjdou na dračku. Mladí lidé potřebují literaturu, která by školu ukázala v poněkud odlehčené podobě; škola nám jaksi ztuhla. To, co se v ní děje, je smrtelně vážný vzdělávací proces, který nelze brát lehkovážně – tady není místo ani čas na nějakou legraci. Bohužel. A co dělat? Vydávat jednu Žákovu knihu za druhou? Obávám se, že škola přece jenom je jiná, než bývala. A snad by se našli noví autoři studáků a kantorů v epoše socialismu, tedy o soudruzích studácích a soudruzích kantorech.

Noví autoři by se snad našli; já sám jsem snil o tom, že se stanu žákem Jaroslava Žáka, ale nenašla se už gymnázia. Tyto školy buržoazního typu, kterými buržoazie upevňovala své panství, se změnily na jedenáctiletky a později na esvévešky. A z pánů profesorů se stali jednotní soudruzi učitelé.

Své satirické knížce o škole 50. a 60. let jsem dal název *Laterna pedakomika*; vyjít už nemohla, skončila v jakémsi normalizačním šuplíku či skladu.

Teprve po letech jsem si uvědomil, že jsem se při psaní dopustil hlubokého omylu. Je naprosto zbytečné psát satiru na jevy, které jsou absurdní samy o sobě a nejpůsobivější a nejpřesvědčivější jsou právě v autentické podobě. Já psal satiru na články v *Učitelských novinách*, na projevy školských pracovníků, inspekční zprávy, plány škol, hlášení o akcích školy na obvod, výchovných cílech, probírání literatury, zkoušení a spoustu dalších věcí, zatímco jsem měl jen pečlivě shromažďovat výstřižky a jiné autentické materiály.

To by vás, milí čtenáři, pobavilo nebo rozhořčilo víc než ta různorodá mozaika, kterou teď dávám pracně dohromady.

Nejabsurdnější dění jsem zažil na jedenáctiletce, kde jsem pobýval tři roky. Nápaditý soudruh ředitel ve spolupráci s agilním skupinovým vedoucím pionýrů vymýšlel jednoměsíční přitažlivé akce, např. Měsíc soudružského vztahu ke starým lidem. Pionýři kreslili obrázky pro obyvatele domova důchodců. Byla vyhlášena soutěž v převádění stařenek přes křižovatky a uvolňování místa starším v tramvajích. Na tom by nebylo nic špatného, kdyby zároveň pionýři neobdrželi sešitky, kam se měli obsloužení staří lidé podepisovat. A někteří pionýři ty podpisy vyžadovali dost vehementně a k nějakému přetahování o stařenku údajně také došlo. Řediteli jsem navrhl konání Měsíce pravdivých informací, ale neuspěl jsem. Místo toho byl ohlášen Měsíc šetrného vztahu ke školnímu zařízení.

Celostátní akce byly trvanlivější. Rok ateistické výchovy, Rok výchovy k vlastenectví a proletářskému internacionalismu. V roce ateismu hlídkovali pionýři u kostelů, tělocvikáři měli hlásit nositele křížků. Ateistická výchova se měla projevit v každé hodině, byť to byla jedna věta. Při výchově vlastenců se měli odsuzovat žáci s anglickými nápisy na tričku. Pamatuji se, že se i tehdy našlo pár recesistů s nápisem I like FIDEL nebo s ryze českým Piji mléko. Starosti měli třídní s hlášením, kolik vlastenců či bezvěrců ve třídě přibylo na konci roku.

Bdělost před třídním nepřitelem neměla polevovat, jeden inspektor doporučoval učitelům, aby si u vypůjčených sešitů pozorně všímali pijáků, neboť i ty mohou podat svědectví o skuteč-

ném smýšlení některých žáků. Tento inspektor se stal později ředitelem a proslul také tím, jak zdůvodnil nedoporučení studenta na vysokou školu. Šlo o syna nespravedlivě odsouzeného a později rehabilitovaného pplk. Rohleny. Ten uváděl svou rehabilitaci, ale ředitel mu oznámil: „My už jsme dál, pane Rohleno. My samozřejmě víme, jak vám bylo nespravedlivě ublíženo. Ale zároveň si umíme představit, jaký vztah má váš syn ke zřízení, které se toho dopustilo...“

Děti tzv. „angažovaných“ rodičů tvořily zvláštní kategorii. Jejich průměrný prospěch se hlásil odděleně od průměru ostatních a běda, byl-li horší. Pak se hovořilo o diskriminaci. Nezáleželo na tom, jak jim dopadly přijímací zkoušky, byly stejně přijaty. Jeden takový „angažovaný“ rodič navštívil ředitele a blahosklonně prohlásil: „Ale s tím mým klukem zacházejte jako s normálním.“ Byl jsem u toho a zeptal se otce, zda má invalidního nebo mentálně postiženého syna. Z ředitelny jsem byl vykázán.

Tento ředitel byl zase známý tím, jak naléhavě vyžadoval, aby každý přestupek žáka oznamovaný rodičům byl provázen něčím pozitivním, ve smyslu „Nepíše domácí úkoly, ale má krásný rukopis“. A učitel se měl snažit nachytat žáka při vědomostech místo při nevědomostech: to druhé by přece uměl každý. Jenže v nekompromisním a kontrolovaném boji proti nedostatečným (soutěž mezi školami) a později proti dostatečným (opět žebříčky škol) musel být pedagog nesmírně vynalézavý při kladení otázek, aby nenarazil.

Nahlédl jsem do své už zmíněné satirické knihy. Zkoušení, této „bolestné stránce naší školy“ (podle *Učitelských novin*), jsem věnoval celou kapitolu. Jsou tam tipy na bezbolestné otázky, např. Kdo založil v Praze roku 1348 Karlovu univerzitu, a návrh, zda by se v písemných pracích neměla podtrhávat správná místa, aby nebyl žák stresován množstvím červeně podtrhaných chyb. Nebylo tam ale autentické vyjádření soudružky inspektorky k tzv. hrubým chybám, které někteří učitelé podtrhávají dvakrát či třikrát, ačkoliv k tomu nevyšly žádné směrnice. Žáci mají být zkoušeni až tehdy, kdy se dá s jistotou očekávat, že

látku beze zbytku zvládli a nebudou se dopouštět chyb, dokonce hrubých.

Požadavky na učitele a způsob, jak byla různými orgány řízena jejich práce, měly na svědomí devastaci osobnosti učitele a likvidaci jakéhokoli individuálního přístupu k vyučování.

Ze své satirické knihy, kterou jsem zavrhl, jsem přesto vybral dvě ukázky, vztahující se k tomu, co jsem popsal výše.

SHORA DOLŮ

Ministr k náměstkovi

„...ti naši kantoři by si neměli pořád lámat hlavu pedagogickými problémy – měli by se také starat o svou fyzickou zdatnost – dát si občas do těla... Jistě by to prospělo jim i žákům...“

Náměstek k vedoucímu školského odboru

„Soudruh ministr se domnívá, že bychom se měli zaměřit na tyto tři hlavní body:

- 1) Zajistit, aby se pedagogové nezabývali pouze pedagogickými problémy;*
- 2) Přimět učitele k tomu, aby se nešetřili a občas si dali do těla;*
- 3) Kontrolovat fyzickou zdatnost učitelů.*

Vedoucí odboru k inspektorům

„Je nutné, soudruzí, zajistit důkladnou kontrolu fyzické zdatnosti učitelů, a tam, kde učitel přemýšlí jen o pedagogických problémech a zanedbává jiné povinnosti, vyvodit příslušné závěry. Zásadu „dát si to těla“ pak považovat za prvořadý úkol každého, kdo zaujímá tak významné místo v naší společnosti.“

Inspektoři k ředitelům

„Tak předně je bezpodmínečně nutné různými formami donutit učitele k fyzické zdatnosti a důsledně je přitáhnout i k intenzivní mimoškolní činnosti. Prostě a jasně: dát jim do těla!“

Ředitel k učitelům

„Do týdne mi, soudružky a soudruzi, předložíte plán na zvýšení své fyzické zdatnosti. Upozorňuji, že budu důsledně kontrolovat, jakým způsobem si dáte do těla. Samozřejmě v tom případě můžete počítat s mou podporou. Každý si naplánuje i svou mimoškolní činnost!

Učitelka na okresní pedagogické konferenci o prohlubování fyzické zdatnosti učitelů

„Chcete vědět, soudruzi, jak na naší škole budujeme svou fyzickou zdatnost? K posilovacím cvikům využíváme předně všech přestávek. Z prostředků ROH byly nakoupeny činky různé velikosti a my přecházíme od lehčích k těžším podle zásady J. A. Komenského. Při vyučovacím procesu chodíme různými kroky po třídě. Hodláme zakoupit koně na dél a později i koně na šíř, umístit na chodbách a cestou do tříd zdolávat i tuto překážku. Dáváme si do těla, soudruzi, ano, ale víme, proč to děláme!“

V druhém textu je ukázána záslužná činnost kontrolních orgánů, které usměrňují činnost učitelů a dávají jim cenné impulsy pro jejich další práci.

JAK ČLOVĚK PŘETVÁŘÍ PŘÍRODU

Na tabuli je překrásný obrázek jara, v poslední lavici ředitel na hospitaci. Třídou se nese melodický hlas učitele:

„Jaro! Tak krátké slůvko a co všechno se za ním skrývá! Pro mnoho lidí znamená novou naději, nové štěstí. Slunce mateřsky laská probuzenou zem svými zlatými paprsky a ta na jeho něhu odpovídá veselými barvami luk, polí a lesů.

Vpovzdálí na vršíčku se na nás vesele usmívá čistě vybělený malý domek. Do kraje se dívají jeho světlá okna, která pečlivá hospodyňka, stejně jako celý dům, připravila k příchodu jara.

Před chvílí z něho vyběhla malá plavovlasá holčička a teď ji vidíme u potoka. Z dálky se její hlavinka zlatí jako rozkvetlá

pampeliška. Dívá se, jak stará husa přivedla své děti na první výlet. Housata plavou za mámou jako šest vypečených buchtíček. Plavou a široce otvírají očka na tolik neznámých věcí! Ani na chvíli nepřestanou štěbetat.

A z břehu se na ně dívá stará, moudrá vrba, pokyvující svěžími proutky. Kolikáté jaro už prožila! Kolik jejích proutků se změnilo na pišťalky k oslavě jara a na pomlázky radostně tresající venkovské dívenky.

U jejích kořenů se ve světle zelené trávě krčí naružovělé sedmikrásky, ještě nerozhodné, mají-li otevřít své hlavičky naplno vstříc slunci, které jim nedává ještě příliš tepla. A celý kraj je jarní písni, kterou zpívají lidé i příroda...“

Následoval rozbor hodiny ředitelem. „Trochu jste se zapovídal, soudruhu, vidíte. Učitel se přece nemůže nechat unést výkladem, musí především zkoumat účinek svých slov, po každé větě. Jen takový výklad má cenu! A kdybyste si více všimal třídy, soudruhu, zjistil byste, že žáci seděli jako pěny. A to není dobré, soudruhu, to není dobré... Kvas musí být, kvas ve třídě! A ten neprobudíte povídáním o sedmikráskách! Bojovnost, soudruhu! Jaro národů, revoluční rok 1848, 1. máj. A ta největší chyba, soudruhu – bývala dříve jiná jara, uvažujte o tom!“

Kvalifikační posudek: „Práce soudruha trpí ještě mnoha nedostatky. Pozornost dětí poutá na podružnější věci a zapomíná na výchovnou stránku vyučování. Nepěstuje u naší mládeže hrdost na slavné revoluční tradice.“

Příští hodinu byla zase hodina jara. Obrázek na tabuli byl stejný, hospitující jiný. Okresní školní inspektor. Třídou se nesl trochu rozehvělý hlas učitele:

„Zahnívající voda v potoce výrazně ukazuje pramalou starost pana starosty o veřejné blaho. Nadutá husa pyšně plave po potoce – vždyť je majetkem nejbohatšího sedláka ve vsi.

Tuberkulózní a podvyživené děvčátko, sloužící u statkáře, se strachem hlídá housata, aby se neutopila. Holčička má

na nohou hrubě otesané dřeváky, týrající denně její hubené nožky.

Pytlovitý oblek jen stěží zakrývá vystupující žebra dítěte. Červené hektické skvrny na jejím obličejíčku svědčí o naprostém nedostatku výživné stravy a nesmlouvavě dokumentují neudržitelné životní podmínky husopasek za první republiky. Skrz naskrz zadlužené stavení se jen taktak drží pohromadě. Ze začazených oken uniká typický pach jídla chudých – narychlo vařených suchých brambor, které budou tvořit i večeři těchto chudáků.

Jen stará vrba potěší naše okolí. Je to přímo symbol. Symbol trouchnivějícího kapitalismu, z jehož prohnitého těla vyrážejí mladé výhonky šťastné budoucnosti.“

Pak rozebral soudruh inspektor hodinu. „Hodina nebyla nejhorší, soudruhu, i když měla mnoho nedostatků. Tak nějak chladně, akademicky jste mluvil... Unést jste se nedal... Je přece jasné, že kdo chce zapalovat, musí sám hořet! A soudruhu, proč stále ta minulost? Vás nenadchne náš dnešek? Ano, ano, neděláme si iluze o ideologické vyspělosti našich učitelů, ale nenajít za celou hodinu jediného slova, které by v žácích budilo nadšení, optimismus, zanícení pro smělé činy!?! A několik žáků mělo rozvázané tkaničky u bot. Málo dbáte na estetickou složku vyučování, soudruhu!

Soudruh učitel připravil optimistickou hodinu. Obrázek na tabuli byl stejný, na hospitaci krajský školní inspektor. Třídou se nesl unavený hlas učitele:

„V potoce se odráží vedle jedné husy, šesti housat, vrby a holčičky i jasná touha našeho lidu po čistotě vodních toků. Husa i housata celkovým vystupováním dávají najevo radost nad tím, že na naší vesnici se žije lépe a radostněji. Plují vstříc slunným zítřkům, kdy z jejich těl budou v závodních jídelnách čerpat sílu budovatelé naší překrásné vlasti.

Holčička má sice jen proutek v ruce, ale v její fantazii je to páka mohutné a gigantické hydroelektrárny, která jednou bude v těchto místech stát.